

Det er også underligt, at man i en bog, hvor en stor del af eksemplerne stammer fra Latinamerika, leder forgæves efter en henvisning til Paul Friedrichs mere end fortræffelige arbejder fra Naranja i Michoacán i det vestlige Mexico. En af Paul Friedrichs dyder er netop at have overvundet adskillelsen mellom antropologi og historie, på den ene side, og på den anden side den ikke mindre almindelige adskillelse mellom det lille samfund – antropologens domæne – og staten – politikkens, sosiologernes og historikernes domæne. Samtidig har Paul Friedrich også bygget en bro mellom systemets funktionsmåde og individernes rationalitet, med øje for legitimeringsprosessen og den strategiske skelen mellom magt og autoritet.

Og ligeledes er det merkværdigt, at man i en bog, der så rundhåndet diskuterer staten, ikke finder henvisning til det arbejde, som en gruppe af politiske antropologer omkring den hollandske politiske antropologs Grand Old Man, H.J.M. Claessen. Mens John Gledhill som regel når længere ind imod magtens intimitet, når Claessen og hans gruppe efter min mening længere i analysen af den store statsstruktur og dens relation med det lille samfund, i et historisk perspektiv. En fusjon af de to synsvinkler ville i mine øjne være frugtbar. Så meget desto mere som jeg føler at Claessen og hans gruppe har det samme mål som John Gledhill: at få smidt det temmelig pestbefengte stalinistiske badevand langt ud uden at smide den temmelig velskabte marxistiske baby ud med badevandet.

Leif Korsbæk
Escuela de Antropología
UAEM, Toluca, Mexico

JOHN LIEP OG KAREN FOG OLWIG
(red.): *Komplekse liv: Kulturel mangfoldighed i Danmark*. København: Akademisk Forlag 1994. 182 sider, pris 198,- kr.

Det virker allerede som om det var lenge, lenge siden at vesteuropeiske antropologistudenter lærte at kultur bør bøyes i flertall og at verden er et „øyrike av kulturer“, som hver for seg preges av en unik indre logikk og historisk kontinuitet; kulturer hvis medlemmer har felles oppfatninger, normer og verdier, som er skarpt avsondret fra omverdenen og som kan utforskes tilfredsstillende gjennom systematisk deltagende observasjon. I våre dager er hovedstrømningen innen antropologi – som riktignok ennå ikke har oppdaget at den er en hovedstrømning og derfor tenderer til å beskrive seg selv som en radikal opposisjon – konsentrert om studiet av hva vi inntil nylig kalte komplekse systemer (helt til vi oppdaget, for sånn omtrent et par år siden, at alle sosiokulturelle systemer i grunnen er komplekse). Globalisering og kreolisering av kultur er blitt sentrale emner for utforskning, og kultur begrepsfestes nå som en åpen prosess heller enn som en avgrenset substans. Dikotomien mellom moderne og tradisjonelle samfunn er langt på vei forlatt, og det er blitt fullt ut respektabelt å gjøre feltarbeid i eget samfunn. Det postkoloniale perspektivet på kunnskapsproduksjon (etter Fanon og Edward Said) smelter langt på vei sammen med feministiske perspektiver, og viser hvordan kunnskap utvikles posisjonelt og ideologisk, både hos informanter og hos antropologer. I stedet for å studere kultur i ordets klassiske betydning, er det nå mange antropologer som studerer identitetspolitikk og innfødte reifiseringer av egen kultur; med andre ord har de anskaffet informanter som begår de samme essensialistiske dødssyndene i dag som antropologer tidligere gjorde – og nå forsøker å overgå hverandre i å ta avstand fra.

Det nyutkomne bindet redigert av John Liep og Karen Fog Olwig, *Komplekse liv*, med bidrag fra et snaut dusin antropologer tilknyttet Institutt for Antropologi, Københavns Universitet, gir et godt vitnesbyrd om den allmenne faglige dreiningen fra struktur til prosess, fra substans til relasjoner og fra mikronivået til grensesnittet mellom det globale og det lokale. Boken er nok ikke så radikal som redaktørene antyder i sin innledning, men til gjen-

gjeld viser den at de nye retningene innen faget er blitt vel etablerte, er kommet ut over programerklæringene og har begynt å konsentrere seg om empirisk forskning.

Bokens undertittel er *Kulturell mangfoldighet i Danmark*. En sammenligning med antologien *Den norske væremåten* (redigert av Arne Martin Klausen i 1984) viser tydelig at fagets dominerende diskurser har beveget seg raskt. I *Væremåten* forsøkte de fleste av bidragsyterne å finne en særnorsk kulturell konfigurasjon; de lette etter mønstre, fellestrekk og det typiske. Bidragene til *Komplekse liv* forsøker i stedet å vise hvordan det danske samfunnet genererer ulike former for variasjon. „Her drejer det sig“, skriver redaktørene innledningsvis, „om krydspunkter, grænsefelter eller ‘interfaces’, hvor forskjellige diskurs- eller rationalitetsrum mødes i praksis“. Her signaliseres en bevegelse bort fra den geertzianske hermeneutikken henimot poststrukturalistiske tolkningsstrategier der verken integrasjon eller felles mening tas for gitt. (På den annen side er symbolers flertydighet grundig behandlet flere steder i klassisk antropologi, bl.a. hos Leach og Turner.) Kultur anses altså ikke som en homogen størrelse, men som „en pluralitet af opfattelser og strategier, som indvider skaber, viderefører og fortolker“.

Det første empirisk baserte kapittelet er blant bokens beste, og er et utmerket eksempel på antropologiens potensiale i analysen av moderne politikk. John Gulløv Christensen argumenterer mot den rådende oppfatning, innenfor og utenfor EU, om at en nasjon er lik et folk er lik en kultur er lik et språk. I stedet benytter han Bourdieus begrep om felt til å vise at ulike fellesskap, basert på ulike interesser og organisatoriske prinsipper, dannes innen EU, og medfører en skarp interessemotsetning mellom „cosmopolitans and locals“. Eva Skovgaard-Pedersens påfølgende kapittel er komplementært til Christensens analyse, da hun fokuserer på symbolmakt og dominansrelasjoner i det danske politiske felt ved de to Maastricht-avstemningene.

De fire neste kapitlene kan betegnes som medisinsk antropologi, og de er ujevne. Helle Johannessens beskrivelse av de ulike formene for diagnose og helbredelse som er tilgjengelige i Danmark er utmerket, ikke minst fordi hun betoner at de i praksis ikke er gjensidig utelukkende og meget vel kan betraktes som deler av en felles diskurs. Sussi Friis Skov Jensens kapittel om stress bygger på en god

ide som imidlertid følges opp av en uferdig empiribasert analyse; mens Helle Ploug Hansens kapittel om kreftsyke og Vibeke Steffens om Anonyme Alkoholikere er interessante, men virker malplasserte i en antologi av denne typen, da ingen av dem egentlig tematiserer kulturell kompleksitet.

Ann-Belinda Steen og Yvonne Mørck skriver begge om minoriteter. Steen bruker et opptrinn ved en skole med tamilske flyktningbarn som utgangspunkt for en diskusjon av symbolmakt og multivokalitet i relasjonen mellom flyktninger og dansker, og ender med å advare mot en essensialisering av forskjellsbegrepet slik det brukes innen diskursen om „multikulturalismen“. Mørcks kapittel er en stimulerende, om noe knapp, analyse av kreolisering/hybridisering og identitetsprosesser blant barn av innvandrere i Danmark, og tematiserer slik eksilet som permanent tilstand. Endelig er Karen Fog Olwigs avsluttende kapittel en kritisk lesning av en selvforherligende dansk representasjon av fortiden, med utgangspunkt i en skjønnmalende utstilling om dansk kolonialisme i Vestindia. Olwigs studie er det eneste kapittelet som eksplisitt skriver seg inn i den postkoloniale diskursen, idet hun påpeker hvordan dansk kolonihistorie nesten utelukkende har vært skrevet fra et dansk (og ikke et koloniale) perspektiv. Hennes tekst tematiserer imidlertid ikke kulturell kompleksitet i Danmark, men viser snarere at det er en høy grad av homogenitet i rådende dansk historieskrivning. Dermed blir Olwigs kapittel, som kan leses som et stykke kritisk historieskrivning, selv et bidrag til en større kompleksitet i Danmark.

Som antydning innledningsvis, er *Komplekse liv* et godt eksempel på at studiet av kulturell kompleksitet, flyt og kreolisering ikke lenger er en marginal spesialitet, men har etablert seg som en hovedstrømning i vest-europeisk antropologi. Derfor kan det være gode grunner til å se seg selvkritisk tilbake et øyeblikk for å undersøke om man har glemt noe på veien hit. Da viser det seg etter mitt skjønn for det første at det er en sterk tendens i den nye antropologien til å neglisjere viktige innsikter i klassisk antropologi, som kan være fullkomment brukbare den dag i dag – f.eks. Evans-Pritchard om segmentære motsetninger, Leach om ritualers mangetydighet, Gluckman om sosiokulturell endring og Firth om spenningsforholdet mellom struktur og prosess. For det andre står representantene for

de nye retningene i fare for å gjøre den motsatte feilen av sine forgjengere: snarere enn å overfokusere på integrasjon, overfokuserer de ofte på variasjon, og underkommuniserer at variasjon ofte viser til et underliggende felles mønster (felles kultur = evnen til uenighet). For det tredje kan det synes som om en nytolkning av den gamle marxistiske disiplinen politisk økonomi kunne egne seg godt som et delperspektiv i dagens studier av symbolmakt, kreolisering og flyt av mening. I eiendomsforhold og økonomisk ulikhet finnes det faktisk en kvantifiserbar dimensjon som i høy grad kan kaste lys over den kulturelle variasjon vår tid genererer. Selv om også økonomien er blitt vanskelig å studere i de transnasjonale selskappenes tidsalder.

Thomas Hylland Eriksen
 Institutt og museum for antropologi
 Universitetet i Oslo
 Norge

ANDERS LINDE-LAURSEN & JAN OLOF NILSSON (red.): *Möjligheternas landskap: Nordiska kulturanalyser*. NORD 1994:21. København & Stockholm: Nordisk Ministerråd 1994. 240 sider, illustreret. ISBN 92-9120-500-1 paperback.

Den foreliggende bog er et resultat af en række møder i Nordisk Sommeruniversitet, kreds 7 fra 1989 til 1992. Artiklerne i bogen er koncentreret om kultur i Norden undtagen Finland og Færøerne. Med kultur menes specielt forholdet mellem menneskekroppen og den fysiske omverden – planlægning både i by og på land. Det drejer sig om kulturhistoriske analyser. Hvorfor bogen hedder *Möjligheternas Landskap* er ikke klart, da de historiske beskrivelser næsten alle handler om overgangen fra fortid til moderne tid. Denne overgang synes at forløbe med en ensartet nødvendighed uden mange muligheder for variation. En undtagelse er Kenneth R. Olwigs artikel: *Det britiske Italien i Norden: Landskab, landscape og kroppen*. Han benytter her sproghistorien for at vise ændringer i betydningen af ordet land. „Land“ kommer til at fremstå som en nordisk modsætning til sydens geometriske planlægning, der blev anvendt i Romerriget. Forfatteren viser, hvordan den britiske opfattelse og behandling af landskabet omformer dette til et *sceneri*: En udformning af landska-

bet, der på grundlag af det gamle romerske kvadratnet og med udgangspunkt i landskabsmalerier, iscenesætter landskabet, der bliver gjort til billeder. I modsætning hertil var den gamle betydning af ordet land „tilstedeværelse“ – fysisk nærvær. Noget der jo er langt mere kropsnært en scenerier. Det er en artikel med mange fine iagttagelser.

Det gælder for artiklerne generelt, at de holder sig til de visuelle aspekter af land, krop og by. Lyde og lugte inddrages ikke undtagen i artiklen af Jan Olof Nilsson: *Man måste härda sig*. Den beskriver hygieinismens udvikling i Sverige fra 1784 til 1994, og hvordan den er afhængig af den samme udvikling i det øvrige Europa. Han gennemgår forholdet til forskellige elementer, der indgår i udviklingen mod større *renselse*, også hvad angår lugte (sved). Han påviser, hvordan byen fra at være centrum om et torv i hygiejnens navn udvikles til et gigantisk sanatorium med nye åbne byplaner. Det er en god indgående beskrivelse af en velkendt udvikling.

Bogens artikler er ikke præget af teoretiske overvejelser. De er beskrivende og refererende. De kan forekomme lidt altmodiske, som om de havde rod i 60'ernes og 70'ernes ideologikritik, som vi kender den fra universiteterne og arkitektskolerne.

I en veloplagt artikel: *Den belyste krop og kroppens udstråling: Dem fra Farre med det røde V*, beskriver Niels Kayser Nielsen en stigende fremhævelse af synssansen i moderne tid. Han nævner dog ikke Michel Foucault, der fremhæver den voksende interesse for denne sans i europæisk kulturhistorie i *Surveillance et punir*, (Paris 1975).

Niels Kayser Nielsen har et begreb om kroppens hævn mod den overvågede krop. Denne hævn forklarer forskellige fænomener i vor egen tid lige fra spisevægring til det, at der er tilladt at være tyk.

Mats Franzén har et originalt udgangspunkt i beskrivelsen af byudviklingen, når han taler som titlen på hans artikel lyder: *Inte bara hemlängtan? Lyst och längtan till svenska städer*.

Beskrivelser af moderne byer kan findes hos Per Stounbjerg: *Den overbelyste by. Kommentar til et essay af Paul Virilio*, og i Barbro Smeds: *Berätta för mig om fasaderne*, som er en stærkt impressionistisk fortælling fra en tur til New York for at optage en film. Billederne til denne tekst er fra filmen *HETT HETT HETT*. De er meget surrealistiske og står i flot-